

Newsletter-ul este elaborat în baza emisiunii radiofonice realizate de Asociația pentru Politică Externă (APE) în comun cu Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). Emisiunea este difuzată de postul public Radio Moldova și de Radio Vocea Basarabiei. Emisiunea este parte a proiectului FES și APE „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • MAI 2013 • NR.3 (88)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

TEMELE EMISIUNII:

1. Avocatul american **George Teodorescu** despre investitorii străini și climatul de afaceri din R. Moldova.
2. Rezidenții străini din Zonele economice libere generează creștere industrială în pofida crizei economice interne și externe.
3. Expertul economic **Valeriu Prohnițchi** spune că ZEL-urile sunt soluții de tranziție și nu asigură dezvoltare industrială pe termen lung.
4. Reprezentanții sindicatelor spun că nu pot face organizații sindicale în ZEL-uri.

Ultima perioadă a fost marcată de o serie de evenimente importante pentru Republica Moldova.

Oficialii europeni de rang înalt au continuat apelurile către forțele politice de la Chișinău, îndemnându-le să coopereze pentru a forma un nou Guvern și pentru a nu rata șansa de a semna în acest an Acordul de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană.

Cetățenii moldoveni pot călători în Turcia fără vize, începând cu data de 1 mai 2013. Aceștia nu vor mai achita 30 de dolari sau 20 de euro pentru o viză de ședere de 30 de zile în Turcia. Acordul cu privire la abolirea regimului de vize a fost semnat pe 1 noiembrie 2012 și presupune că atât cetățenii Republicii Moldova, cât și cei ai Turciei vor putea ieși, intra și se vor putea afla pe teritoriul celuilalt stat timp de 90 de zile, fără viză. Acordul îi vizează și pe transportatorii internaționali de bunuri și pasageri, conducătorii de tren, camioane și autobuze, cât și membrii echipajelor avioanelor.

„Lituania pledează pentru formatul extins al summitului de la Vilnius, la care vor fi invitate 28 țări membre ale UE și cele șase țări ale Parteneriatului Estic”, se spune în comunicatul de presă al Ministerului lituanian de Externe. Subiectul în cauză a fost discutat în cadrul unei reuniuni între Ministrul Afacerilor Interne al Lituaniei și Comisarul European pentru afaceri interne, Cecilia Malmström. La Vilnius va fi organizată prima reuniune a miniștrilor de interne și de justiție, atât din țările UE, cât și din statele membre ale Parteneriatului Estic. Lituania va prelua președinția Consiliului UE din 1 iulie curent. Cooperarea mai strânsă între țările UE și țările post-sovietice din est este una dintre prioritățile Lituaniei.

Din cauza instabilității politice, Republica Moldova a ratat ultima tranșă din creditul acordat în 2010 de FMI, în valoare de 76 milioane dolari și a ajuns în situația în care nu are un program activ cu organizația financiară internațională. Potrivit reprezentantului permanent al FMI la Chișinău, Tokhir Mirzoev, programul nu a putut fi încheiat cu succes în lipsa unui guvern funcțional la Chișinău și din cauza neîndeplinirii mai multor angajamente din Memorandumul bilateral. Oficialul FMI s-a referit în special la majorările neplanificate de pensii și salarii operate de cabinetul Filat înainte de demitere, precum și la instituirea impozitului unic în agricultură și revenirea la TVA de 8 la sută pentru producția agricolă.

George Teodorescu: Investitorii ar trebui să-și poată soluționa problemele prin recurs instituțional, nu prin intervenția directă a factorilor politici

■ **Lina Grău:** Autoritățile de la Chișinău au declarat mereu că doresc să creeze în Republica Moldova un mediu investițional favorabil, transformând țara într-un fel de punte comercială între Est și Vest. De ani de zile însă, în pofida declarațiilor oficiale, investițiile străine vin destul de timid în Republica Moldova. Iar odată veniți, marii investitori se confruntă de multe ori cu probleme birocratice care par insurmontabile (ca să amintim doar cazul de rezonanță al investitorului german Draexlmaier) iar țara și-a făcut pe ansamblu o imagine de stat corupt, cu justiție

ineficientă și forță de muncă insuficientă pentru a dezvolta o afacere mare.

George Teodorescu, managerul companiei americane de avocatură Vernon David cu sediul la Chișinău, oferă din anul 2009 consultanță și expertiză companiilor străine care doresc să investească în Republica Moldova. Avocatul spune că investitorii străini sunt foarte sensibili la turbulențele politice, mai ales atunci când vine vorba despre economii în curs de dezvoltare. Pe termen scurt, spune avocatul, incertitudinea politică îngheață noi proiecte investiționale și extinderea celor deja existente, deoarece investitorii adoptă o atitudine de așteptare până la clarificarea situației de pe scena politică.

L-am întrebat pe George Teodorescu ce impedimente vede pentru venirea unor fluxuri masive de investiții și transformarea Republicii Moldova într-o veritabilă punte între Vest și Est.

George Teodorescu: Ideea unei punți între Est și Vest este o sintagmă care se folosește din Viena până în Istanbul și Harkov – toți suntem un fel de punte între Est și Vest. Speranța fusese ca atunci când Republica Moldova s-a înscris pe un parcurs pro-european, odată cu schimbările politice să fi venit și o transparență instituțională, și o schimbare de prioritați, și niște reforme la nivel economic care ar fi permis intrarea investitorilor străini de calitate în Republica Moldova.

Problema Republicii Moldova a fost întotdeauna în a identifica foarte clar pentru un investitor care ar fi avantajul concret în a investi aici vizavi de a investi în România sau Ucraina. Republica Moldova ar fi trebuit să identifice cel puțin una sau două industrii foarte clar vertical integrate și care ar oferi avantaje cantificabile pentru un investitor. Ori, de când sunt eu aici, din păcate, și mie mi-e greu să identific o industrie în care Republica Moldova ar avea un avantaj competitiv clar.

Vinurile ar putea fi să zicem o asemenea industrie. Dar aici există în primul rând o problemă de capacitate. Un investitor care are nevoie de forță de muncă ieftină are o problemă în a găsi o forță de muncă calificată în numărul de care are nevoie și, în al doilea rând, angajați calificați care ar ramâne în Republica Moldova pentru foarte mult timp. Sunt investitori străini în Zona economică liberă de la

Ungheni, de exemplu, care ar dori să deschidă o a doua fabrică și nu pot să găsească destui angajați nici măcar pentru prima. Și aici avem o primă limitare foarte clară.

În al doilea rând, o altă problemă foarte mare cu care se confruntă Republica Moldova este lipsa infrastructurii. Este firesc ca investitorii să-și dorească să transporte transporta mărfurile foarte ușor, să poată să-și viziteze fabrica fără să piardă o zi pe drum, sau ca angajații lor să poată veni la servicii din satele apropiate folosind transportul public modern, fără ca angajatorul să fie nevoit să fie responsabil pentru logistica aferentă. Deschiderea portului de la Giurgiulești a adus un mare plus în acest context, însă în momentul de față încă mai este foarte greu de a aduce și a exporta bunuri din Republica Moldova.

În al treilea rând, și poate la fel de important, este că partenerii comerciali care ar dori să cumpere din Republica Moldova au probleme cu faptul că în anumite industrii, și vorbesc în special despre cea a vinului, nu există o uniformitate a calității. Poți să cumperi trei sticle de vin din același an de la aceeași podgorie și toate trei ar putea avea gusturi diferite. Și acest lucru constituie o problemă, bineînțeles, atunci când vrei să cucerești o piață vestică. Ar trebui ca importatorul să poată avea încredere în calitatea și în cantitatea pe care o dorește. Deci, problemele cu care s-au lovit investitorii sunt destul de serioase pe acest palier.

Pe de altă parte, dacă ar fi să vorbim și despre plusurile Republicii Moldova, unul dintre acestea ar fi că, fiind o țară relativ mică, investitorii mai mari se bucură de o atenție sporită din partea Guvernului. Dacă ai investi în România sau în Ucraina și ai avea o problemă cauzată de aplicarea inadecvată a legilor sau de legislația neclară, n-ai putea să găsești poate niciun secretar sau funcționar gata să-ți răspundă la telefon. Pe când aici intri pe un anumit palier, ești un investitor serios, ai cel puțin pârghiile pentru a atrage atenția asupra problemelor cu care te confrunți. Și acesta este un mare plus.

Lina Grău: Anul trecut a avut mare răsunet cazul Draexlmaier. Între timp problemele cu care se confruntă investitorul german s-au rezolvat, prin operarea unor modificări legislative, ceea ce a ușurat viața și altor rezidenți ai Zonelor economice libere. Deci

a fost nevoie ca un investitor mare să ridice problema și doar autoritatea și ponderea acestuia a permis soluționarea unei probleme din legislație. Ce gen de semnale trimite cazul Draexlmaier atât pe interior, cât și pe exterior, ca imagine pentru Republica Moldova?

George Teodorescu: În contextul dat, mulți au zis că totul e bine când se termină cu bine. Problema este că și acest caz, ca și cazurile dinainte cu așa-numitele atacuri raider care și ele, chipurile, s-au terminat cu bine, arată unele dintre slăbiciunile instituționale ale Republicii Moldova. Un investitor, în special în Zonele economice libere, de multe ori se confruntă cu carențe ale legislației care ridică problema interpretării acestora de către organele abilitate – în speță Vama și Fiscul. Una dintre problemele serioase ale legislației este nu doar că uneori este foarte confuză și susceptibilă la interpretări conflictuale, ci și că, spre deosebire de alte țări – și voi folosi aici exemplul SUA – autoritățile au dreptul de a se contrazice, ele pot spune azi una și mâine cu totul altceva.

Să vă dau un exemplu. În Statele Unite, întotdeauna când există o confuzie în bună credință asupra unui articol sau a felului în care se taxează anumite lucruri, poți scrie o scrisoare detaliată Fiscului care îți va răspunde la fel de detaliat pe acea chestiune. Acea scrisoare pe care Fiscul și-o trimite devine publică, devine parte din corpul de lege, poți să o înrămezi și să o folosești exact ca și cum ar fi fost o normă legală. Aici, în Republica Moldova, nu se întâmplă așa ceva. Draexlmaier ceruse opinia Fiscului, care a răspuns într-un anumit fel, ca pe urmă să se sucească și să hotărască mai târziu că are o altă opinie. Și bineînțeles că această instabilitate nu ajută cu absolut nimic mediul investițional.

Când un investitor mare are probleme de genul acesta, adesea se ajunge la o intervenție de vârf la nivelul factorilor politici din exterior și atunci "se clarifică întrebarea", cum se spune la Chișinău. Problema mea personală și cred că și a mediului de afaceri de asemenea este că ar trebui de fapt să existe un recurs instituțional, un cadru legal instituțional pentru a soluționa aceste probleme și nu a se soluționa prin intervenție directă a unor factori politici în urma unui scandal.

Deci, pe de o parte mesajul cred că a fost recepționat, pentru că s-a purces la reforme pe

anumite teme care au fost aduse în discuție. Și așa vrea să vadă că aceste lucruri continuă.

Lina Grău: Atunci când vine vorba despre Vamă sau Fisc, la nivelul omului de rând lucrurile care se asociază imediat acestor instituții sunt corupția și presiunile care se exercită asupra mediului de afaceri. La nivelul oamenilor de afaceri există aceeași percepție? Care este amploarea acestui fenomen simțit la nivelul investitorului care vine cu intenția de a face o afacere în Republica Moldova?

George Teodorescu: Personal aș crede că prima problemă care dă naștere acestor chestiuni este uneori lipsa de profesionalism sau de experiență a agenților care sunt în prima linie, care au contact primii cu investitorul. Cred că și Fiscul, și Vama, și Procuratura, toate agențiile cu un impact economic au, de multe ori, o serioasă problemă în a atrage colaboratori și a reține în cadrul structurilor oameni de calitate care să se angajeze pentru mai mult timp și să înțeleagă mentalitatea investitorilor, să înțeleagă că de fapt aplicarea literală și habotnică a legilor nu reprezintă întotdeauna spiritul legilor. Da, bineînțeles, Moldova suferă de corupție și de alte lucruri, dar cred că primul și cel mai important aspect este că mai degrabă avem de a face cu o lipsă de antrenament corespunzător, o lipsă de mentalitate care să înțeleagă că rolul unei agenții care are de a face cu investițiile străine este acela de a facilita investițiile și nu de a începe din start cu ideea că orice investitor este de fapt un bandit care vrea să se sustragă legii.

Lina Grău: Din experiența cu care ați venit din SUA și lucrând cu investitorii străini din Republica Moldova ce soluții vedeți pentru îmbunătățirea mediului de afaceri, a percepției corupției, în special în justiție și, cel de al treilea aspect foarte important – pentru ridicarea gradului de profesionalism a forței de muncă?

George Teodorescu: În ceea ce privește îmbunătățirea mediului de afaceri, în ultimii ani multe proceduri care erau o durere de cap pentru investitori s-au simplificat. De exemplu obținerea permisului de muncă pentru un specialist străin în Republica Moldova care, în momentul în care eu m-au mutat aici era un labirint destul de greu de străbătut, între timp s-a simplificat simțitor. Demersurile pentru a deschide o afacere s-au simplificat la rândul lor. Deci, la firul ierbii deja se simt anumite schimbări destul de serioase. Cât timp Moldova

va continua să adopte cele mai bune practici din legislația europeană și americană, eu cred că acest proces de simplificare va continua și povara administrativă asupra mediului de afaceri va deveni din ce în ce mai mică.

Deja există o implicare și o deschidere destul de serioasă asupra punctului de vedere al mediului de afaceri. Guvernul are un dialog continuu cu organizațiile de profil, în speță cu Camera Americană de Comerț, Asociația Businessului European, Asociația Investitorilor Străini. Toți aceștia, pentru prima dată în foarte mulți ani, se simt cu adevărat parte în procesul de simplificare, de eficientizare a legislației moldovenești. Deci, aici eu deja văd vești bune pe orizont.

Al doilea aspect, cel care ține de corupție și justiție, sigur că e o problemă care ne afectează pe toți și pe investitori în primul rând. Investitorii sunt întotdeauna foarte interesați în a avea o justiție funcțională, o justiție necoruptă și incoruptibilă. Vă dați seama că tranzacții în afaceri ajung uneori în fața judecătorilor. Și interesul tuturor investitorilor este de a avea un mecanism de rezolvare a disputelor investiționale foarte eficient.

În ultimii ani Republica Moldova a făcut un pas interesant în această direcție, în sensul că acum aproape doi ani a ratificat un tratat multilateral numit Tratatul de la Washington, sau Convenția Centrului Internațional pentru Soluționarea Diferendelor Investiționale. Asta înseamnă că dacă în trecut tu, ca investitor, simțeați să statul moldovean îți prejudiciază afacerea fie prin intermediul justiției corupte, fie prin intermediul unor agenții abuzive ale statului, fie prin intermediul unui politician local care își folosește "krâșa" pentru a te deposeda de bunuri, recursul tău în afara justiției moldovenești era să aștepti până treci prin toate nivelele de justiție, după care să te adresezi la CEDO. După care să mai aștepti încă vreo 5-6 ani până când vei primi o satisfacție care de multe ori venea prea târziu, era prea mică, sau prea simbolică.

Odată cu semnarea acestui Tratat, anumiți investitori pot să se adreseze direct în arbitraj internațional împotriva statului moldovenesc. Primul investitor care a făcut acest lucru a fost Le Brige, acum câteva zile a fost și o decizie în acest caz. Asta, pe de o parte, responsabilizează Republica Moldova, dar în același timp oferă o garanție adițională

unui investitor care se gândește în a investi în Moldova. De fapt, este o garanție că dacă lucrurile merg atât de rău încât trebuie să se recurgă la "opțiunea nucleară", există o astfel de opțiune. Și, cu toate că în mod pervers, pe termen scurt, s-ar putea percepe ca și cum Republica Moldova s-ar fi trezit în fața unui pistol încărcat care poate fi utilizat oricând de vreun investitor nemulțumit, pe termen mediu și lung această chestiune va avea un efect benefic asupra țării.

Întorcându-ne la corupția în justiție, știm foarte bine că în Republica Moldova există cumătri, că judecătorii probabil toți au fost la școală unii cu alții, dar și cu avocații, și cu politicienii. Și probabil cât timp vor fi aceste chestiuni, va exista întotdeauna un anumit grad de ineficiență. Dar observ din ce în ce mai mult că s-au făcut eforturi serioase în direcția de a stărpi cât mai multe focare de corupție – știm de exemplu că instanțele economice au fost desființate după niște scandaluri răsunătoare, un număr de judecători care au fost suspecți de a fi fost corupți au fost concediați. Deci, eforturi există pe acest palier. Și cu toții avem speranța că un nou corp judecătoresc, și chiar și cel existent, va avea un alt fel de sentiment al misiunii sale.

În ceea ce privește profesionalizarea forței de muncă, în primul rând constat că în momentul de față universitățile și școlile moldovenești – și spun cu regret acest lucru – nu pun accent pe practică, iar curriculum este unul destul de învechit. Astfel, mulți studenți nu sunt întotdeauna pregătiți, din păcate, pentru cerințele unei economii moderne a unei forțe de muncă calificate.

Pe de altă parte, marii investitori – Orange, Moldcell, dar și alții – au structuri unde recrutează studenți promițători și îi antrenează "in house". Au practic un veritabil sistem educațional paralel care îi ajută să formeze o forță de muncă bine educată pentru economia moldovenă, dar și profesioniști cu adevărat competitivi la nivel global.

Deci, în sensul acesta deja există un sistem paralel educațional, dar ar trebui ca acesta să devină excepția, nu norma. Așa vrea să vadă o legislație care încurajează internship-urile, care recunoaște anumite beneficii legate de angajarea timpurie a studenților pentru a primi experiență. Mereu există această problemă (care de altfel nu este una particulară Moldovei) – fiecare angajator caută pe cineva cu

experiență. Iar un copil care tocmai a ieșit din școală nu are de unde să aibă experiență – e ca în problema cu cine a fost primul: oul sau găina. În alte state există un sistem foarte bine integrat pe acest nivel și cred că și în Republica Moldova încetul cu încetul încep să se miște lucrurile în această direcție. Știu că Camera Americană de Comerț are niște idei de proiecte de lege pentru a încuraja aceste schimbări.

Al doilea aspect la fel de important ține de faptul că ar trebui să existe, poate, o deschidere mai mare la nivel legislativ în a permite universităților străine să deschidă branșe în Republica Moldova. Există interes din partea unor universități din SUA, dar și din alte țări. Însă cadrul legislativ este destul de osificat - poate trădează o anumită paranoia sovietică de a nu lăsa străinii să vină și "să ne fure creierii copiilor", și nu ar trebui să fie așa. Eu cred că foarte mulți studenți moldoveni care în momentul de față se chinuie să găsească burse în străinătate și probabil nu se vor mai întoarce ar fi mult mai fericiți să poată să rămână aici, să studieze în Republica Moldova, lângă părinți, și să-și creeze un viitor în țara lor.

Lina Grău: Ce impact va avea semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de liber schimb cu UE asupra atragerii investițiilor străine în Republica Moldova? Există o conexiune?

George Teodorescu: Da, există o conexiune foarte importantă. Teama inițială a tuturor producătorilor moldoveni, care este una valabilă, este că odată cu intrarea în vigoare a acestui Acord s-ar putea ca produsele lor să nu întâlnească standardele UE și prin acest context să piardă din piață. Însă să nu uităm că unul dintre marile plusuri ale Republicii Moldova în această competiție pentru investiții care se duc între țările din regiune este că există o mână de lucru aici destul de ieftină, ceea ce mai ales în contextul industriilor alimentare este un lucru foarte necesar. Agricultură, industria alimentară sunt genul de industrii unde se angajează foarte multă forță de muncă. Deci, pentru orice investitor care ar vrea să producă aici, o investiție inițială mai mare se poate justifica prin faptul că costul de producție general este destul de scăzut. Și îmi imaginez că odată ce acest Acord va fi parafat, semnat și va intra în vigoare, mulți dintre marii investitori ar putea să-și mute afacerile din România sau din Ucraina aici, în Republica Moldova, pentru a beneficia de facilitățile oferite produselor moldovenești pe piața europeană.

În 2012, Zonele Economice Libere au înregistrat creștere industrială de 18,5 la sută

Lina Grău: Rezidenții străini din Zonele economice libere au reușit anul trecut să asigure creștere industrială chiar și în condițiile unei profunde crize economice interne și externe. Prin investițiile pe care le-au adus, aceștia au dat un suflu nou dezvoltării regiunilor în care s-au stabilit.

Republica Moldova a pierdut în anul 2012 peste 12 mii oameni – tineri de cele mai multe ori, care nu și-au putut găsi un rost acasă și au plecat în străinătate în căutarea unui loc de muncă. Singura modalitate de a opri acest exod este ca autoritățile să depună eforturi pentru atragerea investițiilor străine, care vor crea locuri de muncă competitive în Republica Moldova. În acest context, Zonele economice libere sunt o platformă bună pentru dezvoltarea unor producții și tehnologii inovatoare. Sunt câteva dintre concluziile Conferinței anuale a Zonelor economice libere din Republica Moldova, care a avut loc recent la Ungheni.

Instruirea forței de muncă – una din preocupările investitorilor străini

Lina Grău: Una dintre problemele importante atât pentru investitorii străini, cât și pentru agenții economici locali, este cea a pregătirii forței de muncă. De cele mai multe ori, agenții economici se confruntă cu probleme când fac angajări și sunt nevoiți să investească sume importante în instruirea și recalificarea personalului. Astfel, pentru pregătirea unui lucrător, un investitor străin alocă în medie 1000 euro. În condițiile în care fluctuația forței de muncă este de aproximativ o mie de oameni anual, investitorii străini pierd aproximativ un milion de euro doar pentru instruirea noilor angajați.

În aceste condiții, administratorul ZEL Bălți, Marin Ciobanu, a venit cu ideea de a crea la Bălți un Centru de Instruire Tehnică Activă în sistem trial – adică cu participarea instituțiilor statului, a agenților economici locali și a investitorilor străini. Centrul ar urma să pregătească sau să recalifice specialiști pe exact domeniile de care au nevoie investitorii străini și întreprinderile din Republica Moldova.

Ideea este susținută atât de investitorii germani și austrieci care și-au deschis afaceri la Bălți, cât și de universități tehnice din

Germania. Centrul de instruire tehnică ar urma să-și înceapă activitatea în acest an. Instruirile de scurtă durată vor dura până la 3 luni, iar cele de lungă durată – până la 3 ani, iar elevii vor avea la dispoziție inclusiv cantină și complex sportiv.

Scopul acestui proiect, spune Marin Ciobanu, este de a ridica statutul școlilor de meserii, care de exemplu în Germania sunt foarte solicitate, în timp ce în Republica Moldova nu se bucură de prea mare succes.

Marin Ciobanu: Din discuțiile pe care le-am avut cu directorul Universității de la Ulminau, universitate tehnică din Germania, acesta a constatat, după mai multe întrevederi pe care le-a avut aici și după ce a făcut și cercetări pe Moldova, că la noi aproximativ 80 la sută din tineri au tendința să obțină neapărat studii superioare. Școlile de meserii, din păcate, sunt mai umbrite deoarece curricula de studii care se folosește la noi este deja învechită și respectiv nu este ajustată la cerințele pieței. Și astfel absolvenții școlilor de meserii, chiar dacă finisează studiile, de multe ori nu-și găsesc locuri de muncă și rămân șomeri.

Cred că 50 la sută dintre absolvenții școlilor de meserii ajung în această situație.

În Germania, școlile de meserii au și un statut mai mare – sunt numite Academii de meserii. Acolo este ajustată curricula la cerere și ofertă – cererea care o au întreprinderile cu ofertele de absolvenți pe care le dau școlile de meserii. Cred că și la noi ar trebui schimbată paradigma. În cazul în care școlile de meserii vor avea utilajul necesar care într-adevăr corespunde rigorilor pieței, oamenii își vor

găsi locuri de muncă după absolvire și în felul acesta se va îmbunătăți și imaginea și va crește cererea pentru școlile de meserii.

■ **Lina Grău:** Spuneți pe de o parte că jumătate din absolvenți nu-și găsesc un loc de muncă, pe de altă parte investitorii și agenții economici se plâng că nu pot găsi forța de muncă calificată în Republica Moldova. Cum pot fi împăcate aceste lucruri?

■ **Marin Ciobanu:** Dacă e să facem o analiză,

vedem că majoritatea celor care absolvesc la ziua de azi obțin meserii precum chelner, barman, croitor, bucătar – meserii cu care piața este mai mult sau mai puțin saturată deja. Și nu prea avem absolvenți la meseriile cerute de întreprinderile antrenate în procese tehnologice, în procese industriale. Cele mai solicitate meserii ar fi, de exemplu, în Zonele economice libere cele de operatori, mecanici și stivuitori și altele care au mai mult sau mai puțin conexiune directă cu producerea sau cu procesele auxiliare producerii.

ZEL-urile – locuri de testare a tehnologiilor inovatoare

Din anul 2001, când au fost create, în Zonele economice libere au fost atrase investiții totale de 169,4 milioane dolari. În Republica Moldova există șapte astfel de zone, cea mai mare fiind cea din Chișinău, care a atras 30,6 la sută din investiții, urmată de ZEL Ungheni – cu 29,1 la sută din investiții, și de ZEL Bălți – cu 13,2 la sută din totalul investițiilor. Zonele libere din zona de sud (Taraclia, Tvardița, Vulcănești și Otaci) au reușit să atragă pe parcursul timpului mai puține investiții străine – între 9 și 2 la sută din total. În cele șapte ZEL-uri sunt înregistrați 157 de rezidenți, care au creat peste 6500 locuri de muncă. Salariul mediu în ZEL Bălți este de 5500 lei. Și dacă acum 10 ani în ZEL-uri preleva industria vinului, în prezent accentul s-a mutat pe tehnologii mai inovatoare, cum ar fi producerea de cablaj electric, huse auto, fir sintetic și plasă de fibroclă.

Vicepremierul Valeriu Lazăr, ministru al Economiei, spune că anul trecut, când pe total industria Republicii Moldova a fost pe minus, în ZEL-uri a fost înregistrată o creștere importantă a nivelului vânzărilor producției industriale – cu aproape 18 la sută. Potrivit lui Lazăr, acest rezultat este un argument în favoarea faptului că Zonele economice libere sunt mai puțin vulnerabile la procesele negative de pe piața externă și din zona euro. Și ar fi bine ca în timp întreg teritoriul Republicii Moldova să devină o oază de dezvoltare.

Valeriu Lazăr: Zonele economice libere, în calitate de instrument de atragere în special a investițiilor străine directe, nu că și-ar fi

epuizat potențialul, dar, cum se zice acum, nu sunt în vogă. De aceea noi trebuie să revenim la conceptul original al Zonelor economice libere și eu mă bucur că asta se întâmplă în toate zonele. La Bălți e mai simplu, pentru că am început de la zero, adică nu am repetat greșelile din alte zone. În Chișinău e ceva mai complicat pentru că există o anumită inerție.

Poate cineva mai ține minte care era conceptul original – Zonele economice libere au fost create pentru a atrage produceri industriali inovative pentru export. Și eu mă bucur că în ultimul timp, după cum observ, revenim la acest concept inițial de a atrage anume proiecte industriale inovative. Pentru că noi nu ne propunem pur și simplu să creăm locuri de muncă. Noi suntem obligați să creăm proiecte industriale care să ofere salarii competitive.

În Zonele economice libere pot să apară mai lesne campionii. Campionii sunt cei care vin cu cele mai performante tehnologii, care se preocupă și ne ajută în parteneriat cu noi să rezolvăm câteva probleme – cum ar fi pregătirea profesională, infrastructura. Anume în sensul ăsta văd eu viitorul – tehnologii moderne și pregătirea oamenilor care pot să dea productivitatea de care este nevoie ca să permită angajatorilor să le plătească un salariu în creștere.

Aceasta este cea mai mare provocare politică a acestei țări. Fiindcă noi, regretabil, anul trecut am mai pierdut peste 12 mii de oameni. Asta înseamnă că noi la 12 mii de oameni nu le-am putut oferi un salariu competitiv acasă. Fiindcă pleacă cei mai tineri. De aceea sarcina noastră politică de bază este să atragem investiții industriale și să le oferim oamenilor locuri de muncă acasă.

Investițiile străine generează dezvoltarea regiunilor în care sunt amplasate

Zonele economice libere au și un impact benefic asupra dezvoltării regiunilor în care sunt amplasate. Investitorii străini contractează serviciile agenților economici locali în domenii ca transport, alimentație, deservire, achită sume importante în buget și contribuie la refacerea infrastructurii locale de comunicații, rețele electrice, apă și canalizare. Asta, pe lângă faptul că doar la Ungheni au creat peste 2000 de locuri de muncă, spune administratoarea Zonei economice libere Ungheni, Natalia Iepuraș:

■ **Natalia Iepuraș:** 2159 de oameni sunt acasă, sunt în familii, sunt cu copiii, activează și primesc un salariu ca să-și poată întreține familiile. Asta se pune pe primul plan. După oameni și locurile lor de muncă, care este un aspect prioritar, noi punem impozitele și taxele ce le achită la bugetul local. Din salariile celor 2159 de oameni care lucrează la ZEL Ungheni suma taxelor și impozitelor care a fost achitată în 2012 este de 43,5 milioane lei. Din această sumă o parte din taxe merg în bugetul țării, dar cea mai mare parte rămâne aici, în bugetul nostru local.

Un alt aspect este infrastructura care a început să se dezvolte în orașul nostru. Pentru că odată ce vine atâta lume aici să muncească, oamenii trebuie să folosească și centre comerciale, alimentare sau industriale, și alte servicii. Un singur exemplu vreau să vă dau – un mic hotel care a crescut sub ochii noștri pe seama oamenilor care vin să muncească aici. În fiecare lună omul acela tot venea și se bucura, și spunea: „Am mai făcut o cameră!”, „Am mai făcut un număr!”, „Am mai reparat ceva!”. Să vedeți ce frumusețe de hotel avem la intersecția străzii centrale din Ungheni cu subzona nr.4! Sunt niște lucruri care odată cu dezvoltarea Zonei economice, odată cu creșterea indicatorilor economici au avut impact pozitiv asupra infrastructurii orașului în întregime.

■ **Lina Grău:** Ce ar trebui de îmbunătățit pentru ca investitorii să se simtă mai bine în zonele economice, în Republica Moldova în general pentru ca acest flux de investiții să crească?

■ **Natalia Iepuraș:** În primul rând trebuie să avem spații bine dotate, să avem hale care să le permită să vină, să investească și să-și înceapă activitatea. Pentru că mai avem și clădiri și spații încă de pe timpul sovietic, care stau ruinate și într-adevăr necesită investiții.

Dar, în afară de aceasta, ar fi să se mențină cât decît legislația după care lucrează agenții economici, să nu fie de pe an pe an atât de mult modificată ca să se confrunte investitorii cu probleme în activitatea lor. Eu înțeleg că statul este cointeresat să acumuleze cât mai multe taxe, însă trebuie de fiecare dată să ne gândim și la agenții economici, la investitorii noștri care vin, care vor să se dezvolte aici, să muncească. Adică să le oferim un climat cât decît favorabil pentru activitatea lor.

Nu vreau să mă repet, dar trebuie să o spun – trebuie să avem norme juridice și legi corecte care să nu împiedice activitatea Zonei libere, în plus, să existe cât mai puțină birocrație.

Valeriu Prohnițchi: ZEL-urile sunt soluții de tranziție și nu asigură dezvoltare industrială pe termen lung

Chiar dacă Zonele economice libere constituie pe moment oaze de creștere industrială și dezvoltare regională, acestea nu pot fi un model bun de dezvoltare industrială pe termen lung. Întreaga Republică Moldova trebuie să funcționeze în regim de zonă economică liberă pentru a crea condiții foarte bune pentru investitori. Pentru aceasta, trebuie să facem ordine în instituțiile statului și în special la Vamă, este de părere directorul executiv al centrului analitic Expert-Grup, Valeriu Prohnițchi.

■ **Valeriu Prohnițchi:** În primul rând, această creștere industrială impresionantă de 18,5 la sută, înregistrată anul trecut în Zonele economice libere, se datorează activității a două zone unde avem într-adevăr rezidenți cu potențial de producere mare și unde are loc o activitate foarte intensă – Ungheni și Bălți, și foarte puțin la Chișinău. Restul zonelor sunt într-o situație mai proastă, mai ales ZEL-urile Valcăneș, Otaci și Tvardița. Dacă e să spunem lucrurilor pe nume, aceste zone sunt practic moarte.

Zonele economice libere pot fi văzute ca o soluție de tranziție la un model normal de dezvoltare economică. În toată Europa acest model este demult depășit. Este adevărat că ZEL-urile creează impresia de oaze de excelență. Problema este cum aceste competențe care se creează în ZEL-uri să se "deverseze" în restul economiei. Toate studiile care au fost făcute până în prezent demonstrează că nu există asemenea transfer. În toate țările care s-au bazat pe ZEL-uri ca model de creștere economică acest transfer tehnologic nu s-a produs. Prin urmare, noi riscăm să ajungem în situația în care toți investitorii care vor avea competențe tehnologice avansate și inovații vor dori să vină în Republica Moldova doar cu condiția că li se va permite să se stabilească în Zonele economice libere. Adică, din păcate, nu vom avea la scară mare transferul tehnologic dorit și vom obține doar zone de excelență într-un peisaj economic absolut devastat. Și aceasta nu este soluția bună.

În plus, ZEL-urile au un impact negativ asupra concurenței, pentru că aceste zone au fost create ca să producă în special bunuri și servicii orientate către export, dar o bună parte dintre acestea ajung totuși pe piața internă.

Trebuie să mai analizăm și încă un aspect: de ce în ultimă instanță sunt atât de atrase companiile de ZEL-uri, în cazul Republicii Moldova? Cea mai importantă explicație este că aceste zone au propriile posturi vamale. Asta înseamnă că, utilizând terminologia moldovenească, rezidenții "rezolvă" repede problemele.

Dacă un importator din afara ZEL-urilor vrea să importe niște materie primă, va trebui să o facă comunicând cu Serviciul vamal în regim normal. Adică dacă va ajunge la Serviciul vamal vineri la ora 16.00 pentru a devama urgent un lot de materie primă, el va reuși în cazul cel mai bun să o facă luni sau marți. În cazul ZEL-urilor, asemenea interacțiuni sunt posibile practic 24 de ore, 7 zile pe săptămână.

Astfel, noi în loc să încercăm să rezolvăm problema pe care o avem cu Serviciul vamal, am făcut Zone economice libere. Și este o soluție absolut mioapă din punctul de vedere al dezvoltării economice. Noi

nu putem să umplem Republica Moldova cu ZEL-uri, fiecare cu propriul post vamal. De fapt, și Banca Mondială a sugerat la un moment dat că întreaga Republică Moldova ar putea deveni o Zonă economică liberă. Asta presupune de fapt înlăturarea constrângerilor care împing companiile din spațiul vamal obișnuit în Zonele economice libere.

■ **Lina Grău:** Întrebarea logică este în această situație de ce, într-adevăr, factorii de decizie din Republica Moldova nu fac acest lucru?

■ **Valeriu Prohnițchi:** În primul rând, să faci o Zonă economică liberă este mai simplu și mai repede decât să rezolvi problemele sistemice de funcționare ale Serviciului vamal sau Serviciului Fiscal. Al doilea aspect este că, dacă o faci cu cap, o Zonă economică liberă aduce efecte puternice imediate, doar că ele sunt localizate foarte clar din punct de vedere geografic. Vedem că avem la Bălți o Zonă economică liberă, imediat a venit investitorul, imediat au fost create 2000 de locuri de muncă. Este mai greu să obții acest rezultat bazându-te pe abordările de economie politică mai conservatoare. Și evident că Ministerul Economiei, care are și el nevoie de istorii de succes, pedalează pe aceste rezultate.

■ **Lina Grău:** Impresia mea este că și autoritățile locale sunt interesate de acest model, pentru că se îmbunătățește infrastructura, se creează locuri de muncă...

■ **Valeriu Prohnițchi:** Este un model bun la scară microeconomică și o soluție pe termen scurt. Pe termen lung însă acest model nu ne duce la nimic.

Cum putem însă trece de la soluția pe termen scurt la dezvoltarea de viitor? În primul rând, să nu mai creăm ZEL-uri noi. În al doilea rând, să vedem ce se întâmplă în Serviciul vamal. Această instituție ar trebuie să funcționeze minut cu minut, fără pauze și zile de odihnă. Țara este mică, nu are resurse proprii și din această cauză investitorii străini vor veni la noi doar dacă vor vedea Republica Moldova ca o platformă bună de producție pentru export. Piața internă este mică și a fost în mare valorificată de investitorii străini,

în domenii ca telecomunicațiile, sistemul bancar, sistemul energetic. Acum, dacă vrem să aducem noi investitori, trebuie să înțelegem că aceștia vor veni în domenii care se orientează către export. Și în acest caz avem de rezolvat probleme-cheie pentru a asigura accesul imediat la piețele de export – drumuri și facilitarea comerțului, înlăturarea barierelor legate de Serviciul vamal și a unei serii de comitete subordonate Ministerului Agriculturii. Trebuie să facilităm tot ce înseamnă acces imediat la piața externă.

Pe termen lung, dacă se va merge pe această abordare, rezidenții din ZEL-uri nu vor mai avea interesul să rămână doar într-o anumită zonă și se vor putea localiza inclusiv în spațiul economic obișnuit.

■ **Lina Grău:** Are Republica Moldova potențial de a trece de la producții tradiționale legate de agricultură sau de vinuri la industrii cu valoare adăugată mai mare?

■ **Valeriu Prohnițchi:** Desigur că are – vedem exemplul investitorilor de la Bălți, care au descoperit o nouă nișă care nici nu exista anterior în Republica Moldova. Păcat că a trebuit să creăm o Zonă economică liberă pentru a aduce acești investitori. În același timp, nu trebuie să credem că asemenea tranziție este posibilă imediat. Noi vom avea nevoie de decenii bune pentru a trece de la un model economic în mare bazat pe agricultură și pe remitențe la altul, bazat mai mult pe inovații, pe competențe, pe export și investiții. Țărilor asiatice le-au luat trei decenii ca să realizeze această tranziție.

Dar în același timp nu trebuie să considerăm agricultura ca pe ceva ce obligatoriu ne trage în jos. Agricultură poate să fie ușor transformată din piatra de moară într-un colac de salvare. Prețurile globale la produsele agricole cresc și în viitorii 20-30 de ani inevitabil vor continua să crească. Solurile noastre sunt fertile, avem în comparație cu alte țări o pondere enormă a terenurilor agricole în totalul suprafeței țării. Deci, inevitabil agricultura încă va rămâne un sector economic important.

Ana Moldovanu: Nu avem acces în ZEL-uri ca să constituim sindicate

Ana Moldovanu, Directorul Departamentului protecție social-economică al Confederației Naționale a Sindicatelor din Republica Moldova, spune că activitatea Zonelor economice libere are și aspecte pozitive, dar și unele negative, legate de protecția socială a angajaților.

”Un moment pozitiv, cel mai important, este crearea locurilor de muncă. Și oamenii sunt foarte mulțumiți de acest lucru”.

Potrivit Anei Moldovanu, un aspect negativ este și faptul că angajații nu primesc salariul care li se promite de la bun început. Oamenii sunt salariați conform legislației Republicii Moldova și venitul lor este la același nivel ca în alte întreprinderi

din țară. ”În schimb, intensitatea muncii este foarte mare. De aici vine și fluctuația mare a cadrelor”, spune Ana Moldovanu.

Un alt moment care deranjează, spune Ana Moldovanu, este că, în pofida Convenției de asociere la piața muncii a Organizației Internaționale a Muncii, sindicatele nu pot intra pe teritoriul întreprinderilor ca să constituie filiale sindicale.

Ana Moldovanu mai spune că din partea angajaților din unele ZEL-uri au existat petiții adresate Inspecției Muncii. Aceste petiții țin de faptul că în unele zone investitorii străini s-au retras, întreprinderile s-au închis, iar angajații au rămas fără salarii și fără compensațiile sociale cuvenite în asemenea cazuri.

”Zonele economice libere pot constitui o soluție provizorie și de tranziție, pentru ca Republica Moldova să-și poată promova imaginea țării. Produsele fabricate acolo merg în străinătate cu eticheta ”Fabricat în Moldova” și asta face bine imaginii țării, se face o reclamă la producția noastră autohtonă. Dar sunt și unele cazuri când pur și simplu marfa este produsă aici, iar după ce se exportă, compania străină schimbă eticheta, și atunci nu beneficiem nici de acest avantaj”, mai spune Ana Moldovanu.